



на розвиток творчого педагогічного потенціалу колективу й учителів. Як майстер, він чітко та безпомилково визначав перспективний розвиток учителя, складові його індивідуальної творчої лабораторії. На освітянському небосхилі він засвітив чимало яскравих педагогічних зірок, і це закономірно, бо його дивосвіт був сповнений любов'ю до дітей, людей, до життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Павльська середня школа. Розмова з молодим директором. Вибрані твори в 5-ти т. – Т. 4. – К.: “Радянська школа”, 1976. – 640 с.
2. Сухомлинський В.О. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям. Вибрані твори в 5-ти т. – Т. 2. – К.: “Радянська школа”, 1976. – 670 с.
3. ДАКО, фонд 4789, опис 4, архів 74, аркуші 5. Доклад директора Павльшской средней школы Онуфриевского района тов. Сухомлинского В.А.
4. БО $\frac{11678}{1372}$. Сухомлинский В.А. Трудовые традиции в школе. // Советская педагогика. – 1955. – № 7. – С. 7–11.
5. Сухомлинский В.А. Директор школы–руководитель учебно-воспитательной работы. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук.– Павльш, 1952.–738 с.
6. БО $\frac{11667}{1361}$. Сухомлинский В.А. Разум и руки // Советская педагогика. – 1969. – №7. – С. 13–21.
7. БО $\frac{10582}{329}$. Сухомлинский В.А. Романтика сельскохозяйственного труда // Учительская газета. –1954. – 7 августа.
8. БО $\frac{10303}{50}$. Сухомлинський В.О. Суспільно корисна праця учнів в умовах сільської школи // Радянська школа. – 1954. – № 8. – С. 23–31.
9. БО $\frac{11695}{1389}$. Сухомлинський В.О. Виховна роль продуктивної праці учнів. У збірці: З досвіду організації політехнічного навчання в середній школі. – К.: Радянська школа, 1956. – С. 54–67.
10. БО $\frac{10364}{111}$. Сухомлинский В.А. Подготовка учащихся к трудовой деятельности // Правда Украины. – 1955. – 1 декабря.
11. БО 38. Сухомлинський В.О. Радість праці. – Радянська освіта. –1975. –11 жовтня.
12. БО $\frac{19420}{167}$. Сухомлинский В.А. Не бойтесь земных перегрузок // Комсомольская правда. – 1963. – 16 ноября.
13. БО $\frac{11129}{891}$. Сухомлинский В.А. Воспитывайте рыцарей // Молодой коммунист. – 1968. – № 9. – С.48–55.
14. БО $\frac{10586}{333}$.Сухомлинский В.А. Машины и люди // Учительская газета. –1956. – 29 августа.
15. БО $\frac{11694}{1388}$. Сухомлинский В.А. Классный руководитель – организатор производственного труда комсомольцев. В сборнике: Классные руководители о своей работе с пионерами и комсомольцами. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1955. – С. 81–123.

Наталія КОМІСАРЕНКО

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

В історичному розвитку педагогічного процесу чітко проглядається певна логіка виникнення і зміни педагогічних парадигм, наслідком чого є виникнення і розвиток нових моделей школи. Зокрема, можна виділити такі педагогічні парадигми і відповідні їм моделі школи: "школа навчання", "школа праці", "школа вільного виховання", "школа діяння", "школа самореалізації особистості".

Кожна наступна з цих парадигм (і моделей) вбирає у себе позитивні риси усіх попередніх, водночас так чи інакше позбавляючись їхніх недоліків, за рахунок чого і досягається прогресивний розвиток педагогічного процесу й педагогічної науки в цілому. Безперечно, нас цікавить насамперед остання, найновітніша парадигма – "школа самореалізації особистості".

Уперше реальну спробу втілення ідей "школи самореалізації особистості" в практику, а також розробки її педагогічної технології в кінці 60-х років здійснив В.Сухомлинський у своєму унікальному педагогічному експерименті (впродовж десятиліть в одній звичайній сільській школі).

Павльський педагогічний експеримент яскраво показав, що особистість учня та вчителя розкриваються всебічно як у колективі, так і поза ним. Василь Олександрович підкреслював, що кожен учень, член



колективу, не втрачає своїх неповторних якостей як особистість, не губить їх і сам не губиться, не розчиняється в колективі: "Будь-який первинний і загальношкільний колектив багатий на людей, що мають яскраві індивідуальні задатки, здібності, інтелект, обдарування. Майстерність виховання полягає в тому, щоб ці індивідуальні риси виявлялися у вольовій спрямованості особистості, в глибоко розвиненому людському достоїнстві, у палкому захопленні, у здоровому самолюбстві. Якщо глибоко вникнути у творчу лабораторію умілих вихователів, то можна помітити, що їхні зусилля, спрямовані на створення колективу, починаються, по суті, з відкриття і шліфування яскраво виявлених особистостей" [1, 439].

Дитина самореалізується в навчальній роботі, яка окреслена дуже чіткими межами нормативних документів, і хоч учитель будить творчу думку дітей на уроці, створює у його процесі умови для їхньої самореалізації, та кращі для цього умови – у позаурочній діяльності. Це гуртки, розмаїття творчих об'єднань, але на засадах вільного вибору. І особлива в них роль учителя: "Виховання – це постійне духовне збагачення дитини. Учні виховуються не тільки на уроках. Наш педагогічний колектив переконаний, що одним із визначень виховання може бути таке: виховання - це єдність духовного життя вихователя і вихованців, єдність їхніх ідеалів, прагнень, інтересів, думок, переживань. Передати людині моральну культуру, ідейні переконання, погляди, навчити жити в суспільстві, утвердити морально-естетичні принципи – усе це вимагає того ступеня духовної єдності, на якому вихователь і вихованець почувають себе єдиними. Можна досягти цього ступеня духовної єдності тільки на уроці? Ні. Єдності духовного життя, що являє собою саму сутність виховання, можна досягти лише тоді, коли кожний педагог – не тільки викладач, а й член колективу вихованців. Він захоплений діяльністю цього колективу, має із своїми вихованцями спільні інтереси" [1, 433–434]. При цьому дуже важливо, щоб у житті школи позаурочна діяльність була продовженням уроку, тобто урочна та позаурочна робота були органічно єдиним процесом, у якому один одного доповнює, збагачує, урізноманітнює.

Та щоб саме така атмосфера самореалізації кожного учня розвивалася в школі, у ній мають працювати яскраві, обдаровані ерудити-педагоги, які в позаурочний час створювали б різні творчі колективи за інтересами. "Якщо ви хочете, щоб у школі панувала атмосфера багатого, багатогранного духовного життя, щоб кожний учитель був вихователем, знаходьте, відкривайте трудові, естетичні, творчі інтереси, створюйте матеріальні умови для діяльності багатьох колективів", – зауважує В. Сухомлинський [1, 438].

Як бачимо, у школі В.Сухомлинського були створені ідеальні умови для розвитку здібностей дитини, тут кожен школяр мав можливість самоутвердитися в будь-якій діяльності - творчій, пошуковій, науковій, художній, конструкторській чи в оволодінні різними видами майстрування – столярного, по металу, гончарства та багатьох інших.

"Проблему виховання здібностей, нахилів, покликання не можна розв'язати практично без безпосереднього впливу особистості педагога на особистість вихованців. Здібності виховуються тільки здібностями, нахили – нахилами, покликання – покликаннями" [2, 562]. В.Сухомлинський стверджує, що ефективною буде виховна робота тоді, коли в школі буде досягнутий високий ступінь "духовної єдності, на якому вихователь і вихованець почувають себе єдиними" [1, 434]. Такої духовної єдності можна досягти лише в позаурочній діяльності, бо в ній на основі власних інтересів, захоплені об'єднуються учень з учителем. У позаурочній діяльності, в усіх її формах і виявах, найперше має місце добровільність перебування в тому чи іншому колективі, де панує співпраця на рівні партнерства учня зі своїм педагогом, який тут уже не викладач, або "не тільки викладач, а й член колективу вихованців. Він захоплений діяльністю цього колективу, має зі своїми вихованцями спільні інтереси" [1, 434].

Наслідуючи вчителя, працюючи над собою, учень виростає людиною, достойною свого вчителя. У Євангелії від св. Луки читаємо: "Учень не більший за вчителя; але, удосконалившись, кожен буде, як учитель його" [5, 6:40].

В експерименті В.Сухомлинського кожний педагог є керівником, вихователем одного, двох, іноді трьох колективів, об'єднань, гуртків, що функціонують у позаурочний час, відповідно "кожен учень бере участь у житті двох, трьох колективів, і в одному з цих колективів – його наставник, старший товариш-учитель" [1, 434].

Ще одна характерна риса дидактичної системи В.Сухомлинського – тісна органічна єдність урочної та позаурочної діяльності: робота учня з учителем на уроці продовжується в позаурочний час як самостійна робота учня. "Набуваючи досвіду самостійного вивчення матеріалу на уроках, старшокласники поступово приходять до самоосвіти – самостійного оволодіння теоретичним матеріалом і практичним умінням - вдома, у бібліотеці, у кімнаті для читання, у навчальному кабінеті" [3, 258–260]. Отже, павлівський педагог показує взаємозв'язок самоосвіти й самореалізації особистості, що одне без одного неможливі.

"Віра в людину – величезна моральна сила, що втілює в собі саму суть відносин у нашому суспільстві. І в школі цю віру учитель повинен виявляти завжди і в усьому. Справжнім педагогом може вважати себе тільки той, хто в кожному вихованцеві бачить людину в майбутньому" [4, 119].



Формула "Серце віддаю дітям" як філософське кредо В.Сухомлинського відома всьому світові. І тут ми проводимо паралель з однією з думок, висловлених Ісусом Христом у своїй Нагірній проповіді: "Добра людина з доброї скарбниці серця добре виносить, а лиха з лихої виносить лихе. Бо чим серце наповнене, те говорять уста його!" [5, 6:45].

Отже, ми бачимо, яку роль в індивідуальному розвитку кожного учня, його самоутвердження, його самореалізації відводить В. Сухомлинський учителю, його вмінням, його майстерності не тільки як вчителя-предметника. Бо лише завдяки тому, що кожен учитель постійно духовно спілкується з дітьми, має спільні з ними інтереси, захоплення, які реалізуються в позаурочній їхній спільній діяльності, у школі не буде учнів, які перебували б поза впливом педагога-вихователя, які не формувалися б як яскраві, неповторні, обдаровані особистості.

У школі В. Сухомлинського створювалися всі можливі умови для самореалізації на уроці, у позаурочний час – у гуртку, на заняттях з улюблених дисциплін, улюблених справ, у кабінеті особливо складних завдань, у класі розвитку конструкторської думки, де кожна дитина могла б здійснювати пошук способів полегшення людської праці, у тому числі й конструювання нових механізмів для цієї мети.

Педагогіка самореалізації передбачає вироблення в дитини уявлення про школу як про місце, де вона буде прийнята такою, якою вона є, зі своїми почуттями, знаннями, проблемами, великими й малими подіями в особистому житті, думками про школу майбутнього.

Отже, В. Сухомлинський у результаті проведеного ним довготривалого експерименту довів, що:

- 1) кожна особистість обдарована природою і має впродовж усього життя розвивати й удосконалювати свої нахили та здібності, найперше виявивши їх;
- 2) кожна дитина повинна отримати необхідні умови для самопізнання, самовдосконалення, самореалізації;
- 3) у цьому процесі провідну роль посідає школа та її учитель.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – 640 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. –Т.1. – 654 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – 639 с.
5. Біблія. – К.: Україна, 1992. – 1385 с.

Ларуса КОНДРАТЕНКО

МЕХАНІЗМИ САМОСТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ АБО НАРОДЖЕННЯ ГРОМАДЯНИНА

«Народження громадянина» – одна з найбільш знакових для всієї творчості В.О. Сухомлинського книг з'явилася тридцять вісім років тому назад 1970 року, коли Василя Олександровича не стало, і цей, можливо, суто випадковий збіг поклав на неї своєрідну печатку бути прикінцевим словом генія зверненим до майбутніх поколінь.

Останні роки перед смертю були важкими для Василя Олександровича. Для того, щоб хоч трохи прояснити, у якій атмосфері писалася книга, доцільно звернутися до спогадів видатного російського психолога Артура Володимировича Петровського, якому волею долі, а точніше згідно з наказом Президента АПН СРСР Хвостова випало презентувати вітчизняну науку на похоронах видатного педагога. А.В.Петровський знав В.О.Сухомлинського лише за його книжками, але ставився до нього з величезною повагою. Якби керівництву академії було відомо, що історика психології цікавлять (і то дуже цікавлять) книги провінційного педагога, що у цього психолога є своя власна думка про творчість Василя Олександровича, то навряд чи вибір упав би на А.В.Петровського. Наведемо ж у дуже скороченому вигляді розділ «Ідеологічно витримана панахида» із книги «Психологія і час», яку А.В.Петровський писав як підсумкову у своїй діяльності й останню крапку поставив за кілька днів до смерті:

«Цей сонячний вересневий ранок не провіщав ніяких особливих подій. Ні «великого клопоту», ні «далньої дороги». Робочий день, як завжди. Вже опівдні я сидів в аудиторії кафедри психології Московського державного педагогічного інституту, якою я тоді завідував, і приймав іспити в аспірантів. Але тут мене покликали в деканат до телефону. Дзвонив Президент АПН СРСР академік Хвостов. Він сказав: «Артуре Володимирович, ми направляємо вас у відрядження до Кіровограда. Як вам вже, ймовірно, відомо, помер член-кореспондент нашої Академії Василь Олександрович Сухомлинський. Президія доручає вам представляти Академію на його похоронах».